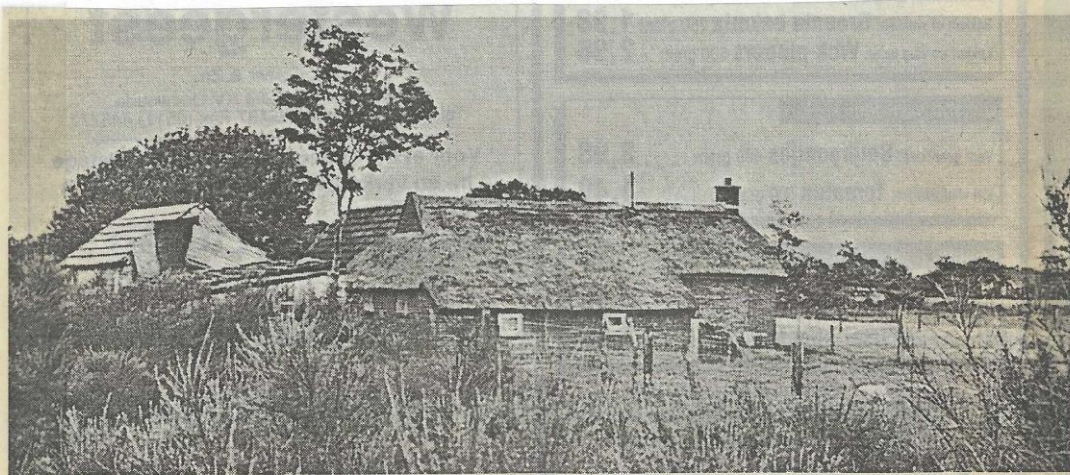

*'Met aardsche goederen gezegenden
vindt men hier niet'*

Lambertus Warmolts, geestelijke pionier op de heide van Harkema

Rond 1965 moet deze woning met heideveldje nog op de heide bij Harkema hebben gestaan.

Dit artikel geeft een beeld van het levenswerk van de boer Warmolts, die in 1883 op de Hamsterheide begon met prediking en zondagsschoolwerk. Een en ander kan als het aller-eerste begin van de Gereformeerde kerk in Harkema worden beschouwd.

Het grondgebied van het huidige dorp Harkema was heel lang een kale vlakte met heide en nog eens heide. In de loop van de 19e eeuw veranderde dit echter en ontstond er langzamerhand een verspreide bewoning. Hier en daar kon men toen een hut onderscheiden. Bij de volkstelling in 1839 bleek dat op dit heidegebied 305 mensen woonden in 22 primitieve onderkomens. De bevolking leefde er vaak in bittere armoede.

Kerkelijk leven

Tot het jaar 1883 was nog geen spoor van kerkelijk leven op deze heide te vinden. Een paar gezinnen bezochten de diensten van de Hervormde kerken in Drogeham en Surhuizum. Zij moesten hiervoor grote afstanden lopen. Door de inspanningen van Warmolts was het mogelijk om dicht bij huis een dienst bij te wonen.

Wie was Lambertus Warmolts?

Hij werd geboren op 18 oktober 1845 te Stedum als zoon van de predikant Nanko Warmolts en Grietje Westendorp. Op 19 juli 1872 trouwde hij met Baukje (Baeije) Luimstra, die weduwe was van Egbert Pieters Buma. Baukje bracht uit haar eerste huwelijk 3 kinderen mee, t.w. Antje, Pieter en Goitsen. Zij kwamen te wonen op een boerderij aan de vaart in de buurtschap Vierhuizen onder Surhuisterveen. Hun land grensde aan de heidevelden, waarvan toen langs de vaart al een gedeelte was ontgonnen. Het lag voor de hand dat Warmolts moet hebben geweten onder welke trieste omstandigheden het merendeel van de heidebewoners leefde. In het najaar van 1881 werd zijn arbeider H. de Vries ziek en de boer voelde zich verplicht om hem eens op te zoeken. Dit bezoek maakte op hem een diepe indruk. Nu drong tot hem door hoe men daar werkelijk leefde. Hij schrok van de treurige levensomstandigheden, de ruwheid en de bittere armoede. Maar nog het meest trof hem de geestelijke armoede, waarin deze hutbewoners leefden. Hiermee kon hij als gelovig mens geen vrede hebben. De gedachte om hieraan iets te kunnen doen liet hem niet los. Maar op welke manier?

Het houten schuurtje

Op 3 en 4 januari 1883 was het feest in Surhuizum, zulks ter gelegenheid van de opening van de eerste Christelijke school. Zoals gebruikelijk was er bij deze gelegenheid een lange rij van sprekers, waaronder Warmolts. Hij sprak woorden van blijdschap over het voorrecht dat Surhuizum met de nieuwe school ten deel was gevallen. De spreker voegde daar echter aan toe woorden van grote beweging met het lot van de mensen op de heide. Warmolts ervaarde veel instemming als hij wijst op ieders verantwoorde-

lijkheid, ook die van de Surhuizumers. Men woonde toch zo dicht in de buurt. Iedereen op de bijeenkomst was het met hem eens, dat aan de heidebewoners alle mogelijke hulp en in het bijzonder geestelijke hulp moest worden geboden. Maar in de eerste plaats was daar geld voor nodig. Na de sprekebeurt van boer Warmolts ging het nieuw benoemde hoofd Heukels met zijn hoed rond en haalde een bedrag van f 13,50 op. Met dit bedrag was dus niet veel te beginnen, maar het was voor Warmolts wel een impuls om door te zetten. In de weken daarna slaagde hij er in om een bedrag van in totaal f 250,- bij elkaar te sprokkelen. Dit was voldoende om een houten schuurtje te bouwen. Dikwijls liep hij over de heide op zoek naar een geschikt bouwterreintje. Op een avond toen hij weer rondwaalde, wist hij als door een Goddelijke ingeving, waar het schuurtje moest worden gebouwd. De eigenaar van de grond, een zekere Kootstra, was bereid de grond gratis af te staan.

'Ziet hier Gods vinger'

Nu kon een houten keet worden gebouwd. Boven de deur kwam een raam, waarop stond geschreven: 'Ziet hier Gods vinger'. Het zand van de heide diende als vloer. Voor in het lokaal was een paal in de grond geslagen en daarop een plankje getimmerd. Dit deed dienst als lessenaar voor de Bijbel die Warmolts bij zijn werk gebruikte. In het begin bestond dit werk uit het houden van zondagsschool, dat hij samen deed met zijn stiefdochter Antje Buma. De kinderen moesten bij het luisteren naar de Bijbelse verhalen staan, want er waren geen zitplaatsen. Door de verhalen van de kinderen thuis werden de ouders langzamerhand nieuwsgierig. Ze wilden ook wel eens horen wat die boer uit Vierhuizen had te vertellen en zij begonnen te komen. Nu kon Warmolts niet meer volstaan met Bijbelvertellingen en begon hij met eenvoudige preken te houden. Er moesten zitplaatsen in het gebouwtje komen. Een aantal palen in de grond met wat planken er over heen en dat probleem was ook weer opgelost.

'Zo lang de lepel in de maïspot staat'

Hoewel hij geen enkele opleiding had genoten, wist hij zijn toehoorders steeds te boeien. Hij gebruikte eenvoudige woorden en simpele levensbeelden. Bij voorkomende moeilijkheden riep hij dikwijls 'Maar zolang de lepel in de maïspot staat dan treuren wij nog niet'. In het begin las hij de preken, maar spoedig voelde hij zich vrij ge-

Privaat met ton bij huis op het Themapark van de Stichting Friesch-Groningsche Heide aan de Betonwei te Harkema. (Foto: D.R. Wildeboer)

noeg om zonder papier te spreken. Jelle Dam, een tijdgenoot van Warmolts, schreef over dit preken het volgende:

'Zijn stem, zijn spreekstijl en talent waren uitermate geschikt om indruk te maken op die onontwikkelde menigte. Het volk schrikte als 't ware op en het lijden werd al spoedig met meer kalme berusting gedragen. De hoop op geluk in het hiernamaals, werd verlevendigd, al ging die ook gepaard met het onedele gevoel dat de rijke zou gestraft worden. Die stijve orthodoxe leer dat God alles schikt tot ons bestwil en kastijdt degenen die Hij liefheeft en die gedoopt zal zijn en geloofd hebben, zal zalig worden, werd gretig aangenomen'.

'Al spoedig liep het gebouwtje vol. Geen wonder dat nederig gebouwtje paste zich ook zoo wel aan bij de gehele situatie dier omgeving van de grootste nederigheid en soberheid, waar niemand zich behoefde te sjeneren voor een stukken klomp of een gescheurde broek'.

'Maak dien man toch eens wakker'

Verder vertelde Jelle Dam de volgende anekdote: 'Of Warmolts nu wat lang preekte of de preek niet tot de diepte van 't gemoed doordrong weet ik niet, maar wel dat er altijd enkelen waren die den slaap moeilijk konden weren. Ik weet nog hoe Gerke, een bij uitstek groote man, eens naast mij zat te slapen. 'k Had hem al eens aangestooten met m'n elleboog, maar Gerke sliep door. Zijn hoofd raakte eindelijk ver achterover en met den mond wijd open begon hij erbarmelijk te snurken, zelf zoo, dat Warmolts ophield met preken en eenigszins verontwaardigd uitriep: "Maak dien man toch eens wakker". Allen die voor ons zaten, zagen om. 'k Gaf hem een fermem stoot met den elleboog waardoor hij opschrakte en onder het uitstooten van een ferm "hé!" zag hij zoo verwilderd om zich heen, dat ze allen luidkeels begonnen te lachen'.

Stenen kerkje

De reeds groter gemaakte keet was in 1890 weer te klein. Het aantal kerkgangers nam nog steeds toe. Dankzij financiële hulp, die ook door de omliggende kerkelijke gemeenten werd verleend, kon er een echt kerkje van steen worden gebouwd. Nog vele jaren zou Warmolts in dit kerkje voorgaan. Hij en zijn vrouw gingen veel op huis- en ziekenbezoek bij de leden van de gemeente.

De voorganger was de grote vriend van de armen der aarde. Had hij op de preekstoel niet eens uitgeroepen: "Dy grouwe boeren út Droegeham en de earne minsken fan de heide binne foar God allegearre gelyk!" In deze jaren hadden Andries Poelstra, Hendrik Holthuis en Jan Land zitting in den kerkenraad. Ale Wagenaar, de 'houniseler' was een onmisbaar man.

Overgang naar Gereformeerde kerk

Zoals eerder werd verteld had Warmolts geen enkele opleiding genoten. Omdat hij toch graag wat vorming wilde hebben om als voorganger op te treden, schijnt hij steun te hebben gezocht bij Hervormde predikanten in de omgeving.

Dit had geen succes. Men wilde geen contact met hem hebben. Het is bekend dat Warmolts na deze teleurstellende ervaring bij zijn eigen kerk wel de gevraagde steun kreeg bij de Gereformeerde kerk. Een nicht van hem vertelde later dat hij veel contact had met de Gereformeerde predikant van Augustinusga, ds. W. Maan. Misschien dat dit de reden was dat hij in 1892 met al zijn volgelingen overging naar de Gereformeerde kerk. Blijkbaar leverde deze overgang geen problemen op. Wat pake Warmolts, zoals hij toen al werd genoemd, deed en zei, was immers altijd goed. Dat de mensen zich daar elders druk over maakten, moesten zij zelf weten. Hier op de heide had men geen behoefte aan die drukte. Er werd wel eens gezegd dat de blindelingse trouw van zijn volgelingen zweemde naar het afgodische.

Actief voor een Christelijke school in Harkema

Er is wel eens verteld dat Warmolts aanvankelijk geen voorstander was van stichting van een Chr. school in het dorp. Hij zou de voorkeur hebben gegeven aan een openbare school met de Bijbel. Kennelijk is hij later van mening veranderd, want in de buitengewone ledenvergadering van de Chr. schoolvereniging op 10 maart 1892, gehouden in het kerkje op de heide, werd de voorganger als lid toegelaten. Tijdens dezelfde vergadering werd hij gekozen tot voorzitter. Van de 28 uitgebrachte stemmen kreeg hij er 27. Maar liefst 15 jaar bleef hij voorzitter. In verband met zijn verhuizing naar Stroobos nam hij in 1907 afscheid. Het heeft overigens heel wat voeten in de aarde gehad om een Christelijke school in Harkema van de grond te krijgen. De eerste bespreking om dit te verwezenlijken werd in november 1889 gehouden. Eerst in 1908 kon de school worden geopend. Het lukte maar heel langzaam om het nodige geld bij elkaar te halen. Van een subsidie van Rijk of gemeente was bijna nog geen sprake. Rijken en edelen waren destijds in Harkema niet te vinden. In een bedelbrief (men noemde dat toen met een deftig woord 'circulaire') schreef het schoolbestuur dan ook: 'Met aardse goederen gezegenden vindt men hier niet'.

Verdere levensloop

Wij moeten niet vergeten dat Warmolts het werk als voorganger deed naast het werk op de boerderij in de buurtschap Vierhuizen onder Surhuisterveen. Om bij het kerkje en zijn gemeenteleden te komen moest hij zeker vier of vijf keer per week een flink stuk lopen. Het lijkt er veel op dat dit hem in de latere jaren als voorganger zwaar begon te vallen. Waarschijnlijk ging het gezin hierom verhuizen, het eerst naar Surhuizum, later naar Augustinusga. Ook schijnt hij nog enige tijd naast het kerkje op de heide te hebben gewoond.

Volgens een kleindochter was haar pake niet met hart en ziel boer. Zijn belangstelling voor zijn werk als voorganger op de Hamsterheide was veel groter. Het liefst was hij zendeling geworden, waar hij veel over sprak. Maar beppe was hier beslist niet voor. Een broer was dominee geworden. Pake Warmolts was erg geliefd bij zijn volgelingen. Het zou wel eens gebeurd zijn dat een paar oude mannen, die voorbij zijn huis kwamen, hem de handen om de hals sloegen. Na het overlijden van zijn vrouw in 1904 nam hij afscheid van zijn gemeente op de heide. In 1907 werd er een echte dominee beroepen, t.w. ds. Langhout van Groningen. Warmolts vond onderdak bij zijn zoon Nanco, die een boerderij had bij Stroobos in de buurtschap Dorp. Hij zou hier hebben gewoond in een kamertje achter de koeienstallen. In mei 1920 verhuisde zoon Nanco met zijn gezin naar een boerderij in de gemeente Leek. Hier stierf de oude prediker op 25 september 1928. Hij was 82 jaar geworden. In het graf van zijn vrouw te Augustinusga werd hij begraven. Zijn naam is niet op de steen gekomen.

Volgens een kleinkind was er behalve de huishouding van zoon Nanco, niemand van de andere leden van de familie Warmolts op de begrafenis in Augustinusga aanwezig. 'Master Kamminga hie op de begraffenis miskien wol gelyk, doe't er sei, dat pake syn plak yn Harkema hearde. Wol tige tragysk'.

Namen heidebewoners

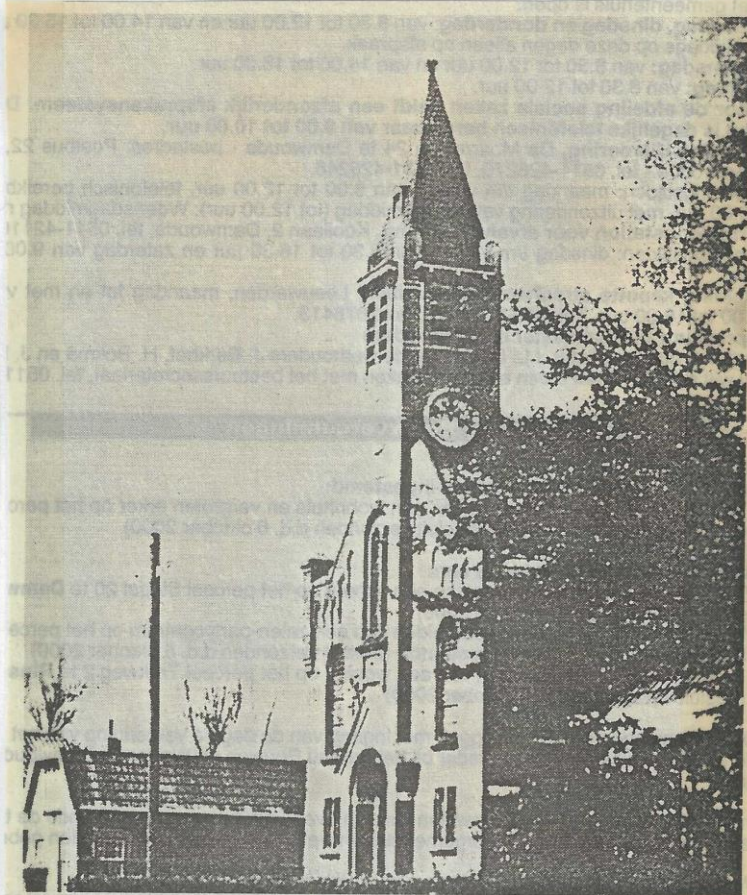
Volgens gegevens uit het bevolkingsregister van Achtkarspelen woonden ongeveer in de periode 1880-1900 onder anderen de volgende personen op de heide van het dorp Harkema-Opeinde. Als adres staat dan aangetekend: Heide nummer ... Zeer waarschijnlijk zullen een aantal van hen bij Warmolts hebben gekerkt.

- Ale Roorda, geb. 1878 te Harkema-Opeinde, trouwde met Jeltje van der Heide.
- Marten Bijma, geb. 1856 te Harkema-Opeinde, trouwde met Rikstje Pitstra.
- Tjerk Jelles van der Veen, geb. 1839 te Harkema-Opeinde, trouwde met Ybeltje Tiemens van der Bij.
- Harm Siegers Bergsma, geb. 1828 te Harkema-Opeinde.
- Hendrik Johannes Tabak, geb. 1863 te Harkema-Opeinde, trouwde met Sietske Minnes Folkersma.
- Pieter Eelkes Besling, geb. 1853 te Oostermeer, trouwde met Aaltje Sapes Wijma.
- Claus Jetzes van der Veen, geb. 1837 te Drogeham, trouwde met Hendrikje Philippus Hofstede.
- Luitzen Hendriks van der Meer, geb. 1827 te Rottevalle, trouwde met Saakje Wiebes Iedema.
- Eelke Pieters Besling, geb. 1820 te Kollum, trouwde met Maartje Gersens van der Meulen.
- Sierk Dudmers Veenwijk, geb. 1844 te Harkema-Opeinde, trouwde met Maartje Hendriks Hoogsteen.
- Sieds Jans Tabak, geb. 1840 te Rottevalle, trouwde met Froukje Teunis Rinsma.
- Godschalk Horatius van Knijff, geb. 1837 te Driesum, trouwde met Sijtske Wijkjes de Jong.
- Lubbert Slaaf, geb. 1858 te Surhuisterveen, trouwde met Elizabeth Johannes Tabak.
- Sijtze Gjalts Zandberg, geb. 1863 te Harkema-Opeinde, trouwde met Jantje van der Leij.
- Andries Ales Roorda, geb. 1849 te Garijp, trouwde met Trijntje Goitzens Nicolai.
- Theunis Sietses van der Meer, geb. 1876 te Harkema-Opeinde, trouwde met Trijntje Praamstra.
- Durk Mozes, geb. 1866 te Harkema-Opeinde.
- Hendrik Harms Schievink, geb. 1868 te Drogeham, trouwde met Trijntje Pieters Nicolai.

Bronnen/literatuur:

- Archief Stichting Oud-Achtkarspelen.
- 'Jeugdherinneringen van Jelle Dam', ingeleid en uitgegeven door L. Jansma, Buitenpost 1978.

Dit was een publicatie van de Stichting Oud-Achtkarspelen.

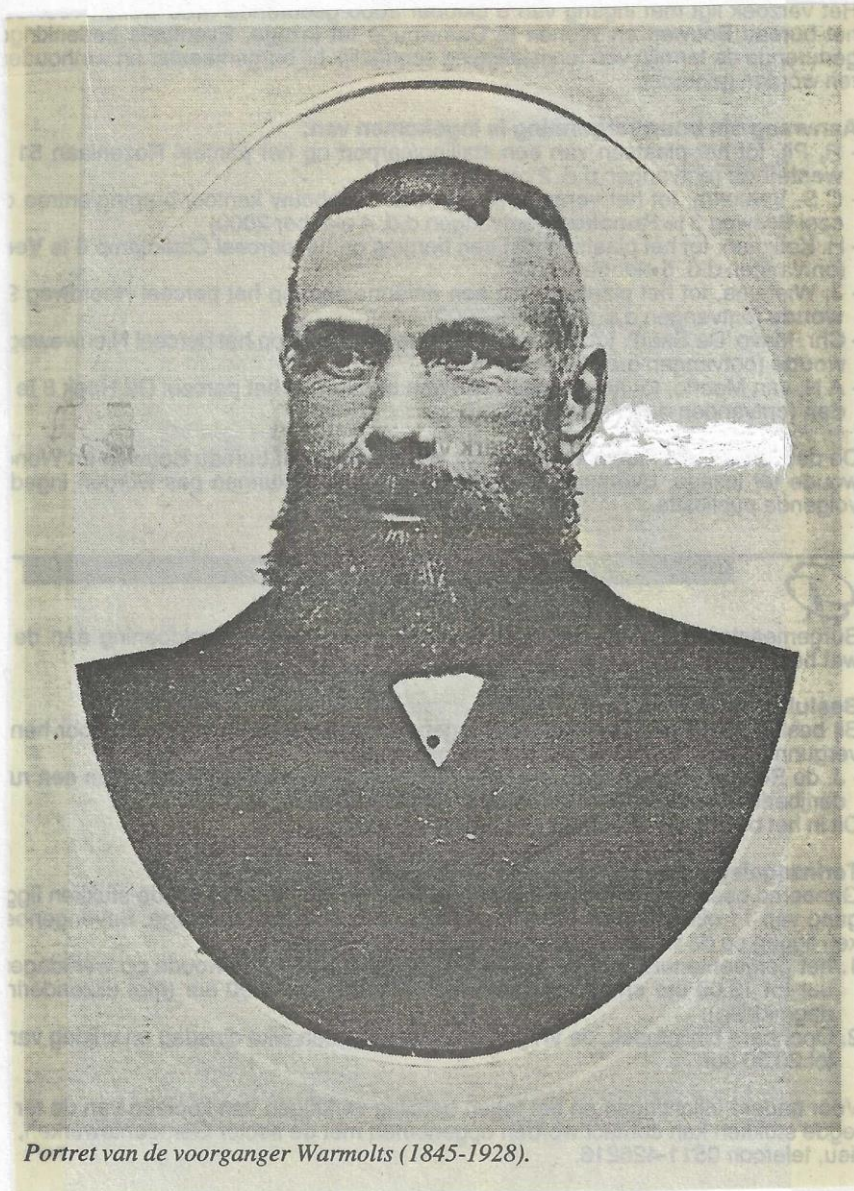

Kerkgebouw van de Gereformeerde gemeente aan de Warmoltsstrjitte te Harkema, gebouwd in 1913.

4 October 1913

HARKEMA-OPEINDE - "Naar verluud zal de in aanbouw zijnde Gereformeerde kerk te Harkema-Opeinde zitplaatsen voor 800 personen bevatten. Dat is dan beslist de grootste kerk in dien omtrek. Moge ze er toe medewerken om Harkema-Opeinde minder berucht te doen zijn".

Nieuwsberichtje in dit blad uit 1913.

Portret van de voorganger Warmolts (1845-1928).

Gedenksteen in de eerste Chr. school 'Rehoboth' te Harkema.

Eén van de huizen van de Stichting Friesch-Groningsche Heide te Harkema aan de Betonwei. (Foto: D.R. Wildeboer)